

Iz zgodovine kranjskih trgov.

12. Planina.

(461 m, 1140 prebivalcev.)

Med Postojno, Logatcem in Cerknico, v dolini, nad eno uro dolgi in čez pol ure široki, med lepo obraslim zelenim gorovjem — Lanski vrh, Ravnik, Haasberg, Počivalnik, Bukovec in Zagora — leži ob vznožju 872 m visoke Grmade, ob državni Tržaški cesti notranjski trg Planina. Šteje danes 198 številk.

Planina je izhodišče za obisk mnogih jam in votlin. Blizu je sloveča Malograjska ali Planinska jama, iz katere priteka Unica. Nad izvirom Unice je v razvalinah stari Planinski ali Mali grad, kjer so nekdanje gospodarili razni plemenitaši in je zdaj last kneza Windischgrätza. V tem gradu je v 16. in 17. stoletju večkrat zboroval kranjski deželni zbor.

Ne posebno daleč od gradu Haasberg, ki je last knezov Windischgrätz, so sloveče Škocijanske jame. Pod tem gradom po Mlinski dolini teče v Planinsko kotlino voda, ki jo pošiljajo sem odtoki Cerkniškega jezera. Največ vode pošilja v to kotlino Pivka, ki teče po tej kotlini izpod Malega gradu. Od tam naprej, kjer se ji pridruži Mlinski potok, nosi ime Unica. Neizrečeno zvita teče v podobi velikanskega S po 18 km dolgi strugi in se izgublja »Pod stenami«, ne daleč od vasi Jakovica, v neznan podzemeljski svet. Ker pa odtoki niso mogli požreti vse te vode, kolikor je je dotekalo, je Unica nekdanje povzročala velikanske povodnji, dokler ji niso napravili v novejšem času novih požiralnikov. Povodnji so spremenile kotlino v celo jezero, po katerem se je zamoglo voziti s čolni. Zelo močvirnat svet je moral biti tu nekdanje čase, še bolj kakor danes, ko se je že toliko poskusilo, da bi se voda do čistega odtekala.

Do leta 1875. je bila Planina sedež okrajne gosposke. Ko se je ta preselila v Logatec, je ostalo v trgu samo še županstvo, orožniška postaja in pošta.

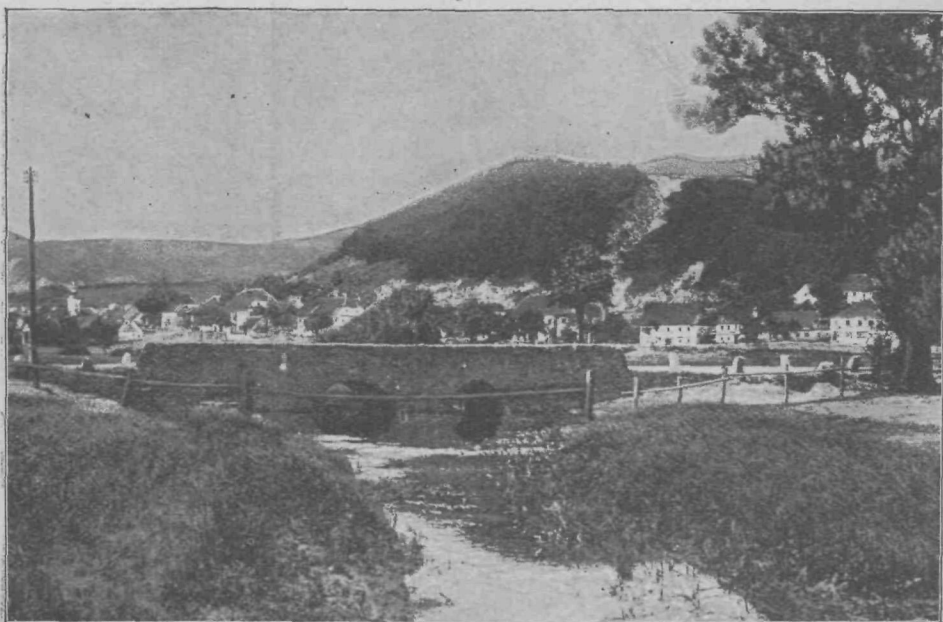
Občina Planina šteje 3735 prebivalcev. K njej spadajo poleg trga (1140 prebivalcev) še vasi: Grčarevec (158), Ivanje selo (304), Jakovica (116), Laze (321), Liplje (53), Slivice (108) in Unec (614). Sedež okrajnega glavarstva in okrajne sodnije planinske občine je zdaj Logatec.

Župnija šteje zdaj 1457 duš, katero oskrbuje župnik z enim duhovnim pomočnikom. Spada pod dekanijo Cerknica. Sedanja državna meja z Italijo je zadnjih 6 hiš odtrgala od trga Planine. Tudi ena podružnica, božjepotna cerkev Matere božje na Planinski gori, se je izločila iz naše države.

Sola, ki se je leta 1809. začela kot zasilna, je danes petrazredna. Planina, v starih časih imenovana Alben, je starodaven trg.

Pisatelj Megiser trdi, da je nekdam stalo tukaj rimsko mesto Albia, Schönleben pa, da je bila tu stara rimska postaja »In alpe Julia«. Število rimskih milj se res ujema z današnjim trgom Planino; poznajo se tudi sledovi stare rimske ceste: pod cerkvijo svetega Hieronima na Nanosu, nad Razdrtim, pod Stranjami, Landolom proti Studenem. Od Planine je držala rimska cesta v smeri stare zapuščene ceste do bližnje rimske postaje Longaticum. Ta rimska postaja je bila na kraju Dolnjega Logatca.¹

Planini so prvotno gospodovali Albenski gospodje, pozneje Goriški grofi, Hallerji in Eggenbergi. Kolikor nam je do zdaj znano, se omenja trg prvič leta 1217. V listini, ki jo je izdal tega leta goriški grof Engelbert, se oproščajo podložniki stiškega samostana vsake mitnine v nje-

Planina (gorenja) s podružno cerkvijo sv. Roka.

govem trgu, ki leži ob rečici, imenovani Unec (in suo foro versus comitatum Goritiensem ad fluvium, cognomine Unze).²

Valvasor omenja, da je dobil trg Planina ime od alpskega gorovja, ki obdaja v krogu Planinsko kotlino. Svetá, pravi, imajo tu malo obdelanega, toliko več pa gozda. Pečajo se od nekdam z obdelovanjem in prevažanjem lesa. Deželni knez je imel tu svojo mitnico.³ V začetku 19. stoletja je imel v Planini Ivan Kristijan Kanc tovarno za izdelovanje kresilne gobe, ki se je v veliko izvozilo na Tirolsko, Bavarsko, Nemško, Franco-sko in Rusko.⁴

¹ Mittheil. 1854, 5. — ² Schumi, U. u. R. B. II. 25. — ³ Dimitz, G. Kr. IV. 56, Valv. XI. 13. — ⁴ Illyr. Blatt 1820, 23.

Izmed privilegijev tega trga je ohranjen oni iz leta 1626. Izdal ga je na Dunaju cesar Ferdinand II. Listina je ohranjena v Kronberškem arhivu na Goriškem. Pisana je na pergament, pečat pa je odtrgan. Iz listine posnamemo, da so prosili tržani Planine za izdajo nove listine, ki naj jim potrdi stare tržne pravice. Starih listin nimajo več, ker so jim zgorele. Prosijo, naj se jim potrdi tržni dan na soboto in letni živinski semenj na dan svete Marjete, kakor je bilo to prej v navadi. To jim je cesar dovolil, da bi si izboljšali gmotno stanje.⁵ — Vzrok, da so tožili o slabem gmotnem stanju, je bil menda požar, ki je uničil v poletnem času leta 1626. planinski trg. Dne 16. avgusta tistega leta je potem poslala dvorna pisarna z Dunaja zaprosene pravice.

Planina (dolenja) z župno cerkvijo.

Leta 1830. so gradili po prizadevanju kranjskega guvernerja Kamila barona Schmidburga (1824—1840) novo cesto proti Trstu. Planincem je zelo pospešila njih promet z lesom. Planinci so bili ceste zelo veseli. Novo cesto so preložili iz močvirnih tal na utrjen, suh svet. Prav iz src hvaležnih Planincev je zapel znani dr. Jakob Zupan guvernerju Schmidburgu zahvalnico:

Pota tihega Tihina,
 Loke, Vidrge žive,
 Bled, Prule, Ig, Planina
 Teb' umreti ne dade.⁶

⁵ Mittheil. 1895, 30. — ⁶ Illyr. Blatt 1830, 45.

Planina je bila nekdanj že po naravi utrjena. Poleg te naravne utrdbe trga in tržne poti nahajamo tu zgodaj tudi običajno utrdbo srednjeveških trgov, gradeve. Trg sam se je razvil pod okriljem gradu Albenskih, po katerem je dobil tudi svoje ime. Sledu o tem gradu že davno ni več nobenega. Albenški se omenjajo še l. 1339. Bili so podložni plemiči ali vazali Goriških grofov.

Nad izvirom Unice stoje ostanki »turna«, ki nam kažejo kraj, kjer so zgradili Malograjski gospodje (Neuhaus) v davno minulem času močno trdnjavo. V njej so gospodovali pozneje Hallerji in mogočni Ravbarji. Izmed Ravbarjev sta posebno znana dva, Nikolaj in Erazem.

Nikolaj Ravbar je postal leta 1478. tržaški glavar. V tem času je živel v Predjamskem gradu pri Postojni glasoviti roparski vitez Erazem Predjamski. Izprva je bil mnogočislun junak in ga je cesar Friderik III. poklical celo na svoj dvor. Vročekrvni vitez pa se je nekoč sprl s cesarskim maršalom Papenhajmom in ga je zabodel. Po storjenem zločinu je pobegnil v svoj nedostopni Predjamski grad. Po navadi roparskih vitezov je potem napravljall roparske pohode po vsem Notranjskem. Napadal je trgovske karavane, ki so potovale čez Kras v Trst in istrska mesta. Plenil je in požigal. Kadar ga je hotela oblast kaznovati, se je umaknil v svoj varni grad in brez skrbi čakal v varnem zavetju ugodne prilike za nov napad. Postal je s časom prava nadloga za vso Notranjsko. Zato je ukazal cesar Friderik III. leta 1483. tržaškemu glavarju Nikolaju Ravbarju, naj oblega Jamski grad in ujame drznega klativiteza. Ravbar je prišel z močnim vojaškim krdelom pred grad in ga oblegel. Ker pa ni mogel priti Erazmu s silo do živega, ga je hotel sestradati. Toda to se mu ni posrečilo. Iz grada je vodil skriven podzemeljski rov v Vipavsko dolino, odkoder se je Erazem preskrbljeval z novim živežem. Da bi oblegovalce zasmehoval, je vrgel včasih med nje cel kos pečenega mesa ali pa jim poslal svežega sadja. Naposled ga je pa le popustila sreča. Nezvesti Erazmov hlapec je razodel Ravbarju, da hodi Erazem vsak večer v sobo grajskega vratarja. Ravbar je tega hlapca podkupil. Obljubil mu je, da bo dal z baklo znamenje, kadar se bo spet Erazem napotil tja. Ko se je zvečerilo in pokazalo dogovorjeno znamenje, je nameril Ravbar svoj top proti vratarjevi sobi. Kamenita krogla je podrla grajski zid in ta je pod seboj pokopal Erazma, roparskega viteza. Z njim je izumrl plemiški rod Predjamskih.

Erazem Ravbar pa je nesrečno umrl leta 1518., 11. julija ob 3. popoldne. Zaročen je bil z neko plemenito gospodično iz Ljubljane. Doma pa je spoznal lepo in čednostno mlinarico iz vasi Malne in ji je obljubljal zakon. Toda ta ni marala postati njegova soproga. Vse grožnje, vsi lepi obeti mladega viteza je niso mogli pripraviti do tega, da bi se z njim poročila. Na dan svete Marjete povedo Erazmu, da je šla mlinarica v trg na semenj in da se vrne na večer domov. Ker se mu ni posrečilo, pridobiti ženske z lepa, je sklenil, da jo siloma odpelje v Mali grad. Urno zajaše žrebca in zdirja na cesto. Čaka v soteski, koder se je imela mli-

narica vrniti v Malne. Mlinarica res pride, pa se njegovi zopetni snubitvi ne odzove. Tedaj pa Erazem stegne po nji svojo roko, da jo potegne na konja in jo odnese v grad. Pri tem pa omahne, zdrsne s konja in si zabode bodalo, ki mu je smuknilo izza pasa, naravnost v srce. Bil je pri priči mrtev.⁷ Na mestu, kjer se je ponesrečil, so pozneje postavili kapelo, v steno pa vzdali kamenito ploščo z napisom: »Leta 1518., dne 11. julija ob 3. uri popoldne je tu umrl plemeniti gospod Erazem Ravbar. Njegova duša naj počiva v miru.« Kapela je zdaj že zdavnaj razpadla, kamen pa se hrani v ljubljanskem muzeju.

V vojnih časih so imeli v tem gradu deželni zbori tudi svoje seje. Pred par stoletji so kazali še dvojce vrat: ena so zapirala deželnozborsko dvorano, druga pa deželno pisarno (Landstube, Landkanzlei). (Konec.)

⁷ Hormayr, Archív 1823, 123.

Janko Polák:

Po počitnicah.

Ti sveži, pestri šopek
iz gozdnih rož spleten,
spomine ti budiš mi
kot šopek drug noben.

Oh, kje so lepi časi,
ko skakal sem vesel
po tebi, gozd zeleni,
in vriskal, žvižgal, pell

Odšli so lepi časi —
a pridejo nazaj,
ko spet bo zemlja mlada
in širni svet moj raj.

